

Ali İhsan GENCER-Ali ARSLAN, *İstanbul Dârülfünûnu Edebiyat Fakültesi Tarihçesi ve İlk Meclis Zabıtları*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2004, IX,+169s., Dizin var.

Prof. Dr. Ali İhsan GENCER ve Doç Dr. Ali ARSLAN tarafından kaleme alınan eser dört bölümden meydana gelmektedir. Transkripsiyonlar başlığı altında, kitapta kullanılan belgeler ve *Meclis-i Muallimîn Zabıt Defteri* günümüz Türkçesine çevrilmiş olarak okuyucuya sunulmuştur. Eserin son kısmına ise Edebiyat Fakültesi Meclis Zabıtları ve belgelerin fotokopileri eklenmiştir. Böylelikle meraklısına doğrudan belgeleri görme ve değerlendirme şansı sunulmuştur.

Giriş kısmında Darülfünûn fikrinin ortaya çıkması ve 1845 yılında kurulan Muvakkat Maarif Meclisi'nin bu konuda aldığı kararlar ve yapılan çalışmalardan başlanarak Birinci Bölümde, kurulması kararlaştırılan Darülfünûn için bir bina inşası ve bir *Encümen-i Dâniş* teşekkül ettirilerek gerekli materyallerin hazırlanmasından bahsolunuyor. Bir Darülfünûn kurulması için yapılan ancak âkim kalan bu ilk teşebbüsün ardından ikinci defa olmak üzere bir takım faaliyetlere girişilecek ancak 1870 yılında açılan *Darülfünûn* kısa süre sonra 1873'te kapatılacaktır. Bundan sonra üçüncü bir teşebbüs olarak Galatasaray Sultanî binasında olmak üzere *Darülfünûn-i Sultanî* adı ile açılan Darülfünûn ise 1877-1878 Eğitim yılında kapatılacaktır. Nihayet *Darülfünûn-i Şahane* ismi ile, kesintisiz olarak devam edecek bir üniversite Sultan II. Abdülhamid'in cülusunun 25. Yıldönümünde, 1 Eylül 1900 tarihinde açılacaktır. (s. 1-11)

Kitabın, II. Meşrutiyet Döneminde Darülfünûnunun Yeniden Yapılandırılması başlıklı ikinci bölümünde (s.13-27) Ekler bölümünde tam metin olarak verilen (s.53-102) *Dârülfünûn Edebiyat Şu'besi (Fakültesi) Muallimler Meclisi Zabıt Defterinde* yer alan bilgiler de kullanılarak Darülfünûnunda bu dönemde meydana gelen değişiklikler üzerinde durulmaktadır. İlk defa bu araştırma ile yayınlanan defter, Darülfünûn tarihine bir çok yeni bilgi katması hasebiyle ayrıca incelenmeye değer görünmektedir.

Darülfünûn Edebiyat Şu'besi (Fakültesi) Muallimler Meclisi Zabıt Defteri 8 Kânûn-i Evvel 1327/21 Aralık 1911 ile 9 Eylül 1328/29 Eylül 1912 tarihleri arasında kapsamaktadır. 19 Ağustos 1328/ 1Eylül 1912 sonrasındaki

tutanaklar defterdeki asli sayfalara kaydedilmeyip müsvedde halinde defterin arasında bulunmaktadır. Bunlar defterin asli sayfalarının devamı olarak kabul edilerek transkript yapılan kısmın sonuna eklenmiştir.

Emrullah Efendi'nin Maarif Nazırlığı zamanında, bu şahsın eğitim nazariyesi, Darülfünûnunun eğitim sisteminde yerinin daha iyi anlaşılmasına yardım etmiştir. Nitekim bu dönemde Darülfünûnda *Meclis-i Müderrisin* gibi bir takım müesseselerin oluşturulmaya başlandığı görülmektedir.(s.13-16) Eldeki defterin ilk sayfasında Maarif-i Umûmiye Nezareti'nin, Darülfünûnunun her şubesinde bir *Meclis-i Muallimîn* yani Muallimler Meclisinin ve bu Meclisin görevlerinin neler olacağını havi yazısı yer almaktadır. Bu günkü Profesörler kurulunun tam karşılığı olan Muallimler Meclisi kendi içinde gizli oyla, bir sene müddetle reis seçecek ve aynı şekilde Meclisin bir de katibi seçilecektir. Reis ve katiplerin memuriyetlerini Maarif Nezareti onaylayacaktı.

Muallimler Meclisi ayda bir kere toplanacaktı. Ancak lüzum görülürse reisin daveti üzerine olağanüstü toplanabilecekti.

Ders programının düzenlenmesi, yeniden bir dersin ihdası gibi hususlar Mecliste karar altına alınacak ve daha sonra *Maarif Nezareti*'ne bildirilecekti. Tedrisat için her türlü alet, edevat ve lâboratuar gibi gereçler Meclisçe tespit edilecek, daha sonra *Maarif Nezareti*'ne bilgi verilecektir.(s.54)

Maarif Nezareti'nin bu talimatı üzerine Muallimler heyeti 8 Kânûn-ı Evvel 327 tarihinde toplanarak gizli oyla bir reis ve bir katip seçmiş ve böylece Muallimler Meclisi teşekkül etmiştir. (s.55)

Nizamname gereği bir ay sonra tekrar toplanan Muallimler Meclisi *Darülfünûn Talimatnâmesinde* münhal kalan müderrisliğe Meclisçe iki aday gösterilmesi keyfiyeti üzerinde durmuş, fakat Meclis'in bir aday üzerinde karar kılması halinde ikinci bir namzede gerek kalmayacağı keyfiyetinin Nezaret makamına bildirilmesi kararlaştırılmıştır. Görüldüğü gibi Nezaretin aldığı bir kararı Meclis sebep göstererek değiştirebiliyordu. Bu türden örneklere Meclisin aldığı diğer bazı kararlarda da rastlamak mümkündür. (mesela bk. 8 Kânûn-i Sâni 327 tarihinde akdedilen celse, s.56)

22 Nisan 328/5 Mayıs 1912 tarihli zabıtın başlığından anlaşıldığı üzere bu tarihten itibaren *Ulûm-i Âliye-i Diniye ve Edebiyât Şu'beleri Meclis-i Muallimînleri* birlikte toplanmaya başlamışlardır. Buna sebep ise, Maarif Nezareti tarafından Darülfünûna 10 Nisan 1328(23 Nisan 1912) tarihli, bu iki şube için yeni bir ders programının tertibinin istendiği yazısıdır.

Bundan sonra, birlikte çalışan bu iki fakülte meclisi, uzun müzakereler neticesinde mufassal bir program hazırlayacaklar ve bu program Maarif Nezareti'ne sunulacaktır. 28 Mayıs 1328/6 Haziran 1912 tarihli akdedilen celse

tutanaklarından bu program hakkında tafsilatlı bilgi edinmek mümkündür. (Bkz. Ek-1, s.62-78) Ancak şu kadarını söylemek lazım ki bu program esas itibariyle Darülfünûnda ihtisaslaşmayı öneren, bilinen ilk program özelliğine sahiptir.¹

Dikkati çeken diğer bir husus ise Darülfünûndan 1912 senesinde bir öğretim üyesinin vali ve diğer bir öğretim üyesinin Baş şebender olarak atanması hadisesidir. Bu da bize Darülfünûnun sahip olduğu potansiyeli göstermesi bakımından önemlidir. (s.90)

Osmanlı Devleti'ni teşkil eden kavimler hakkında bilgi veren ve Tarih ilminin tamamlayıcısı olarak addolunan *Etnografyanın* bir ders olarak okutulmasının elzem görülmesi, günümüz ders programlarında dahi yer almayan bu ilme verilen önemi göstermesi açısından önemlidir. (s.68)

Sorbon Üniversitesi'nde doktoralarını yaparak dönen üç talebe, Darülfünûnda öğretim üyesi olarak çalıştırılmak için yeterli olup olmadıklarını anlamak amacıyla, Darülfünûn müderrislerinden seçilen hocaların oluşturduğu komisyonda sınava tabi tutulurlar. Tezlerinin yeterli görülmesine karşın sözlü sınavda, Edebiyat Fakültesi'nde ders verecek müktesebata sahip olmadıkları gerekçesiyle Meclis bu öğrencinin, masraflarını kendilerinin karşılaması şartıyla altı ay yurt dışında eğitimlerini ikmal etmelerine karar vermiştir. (s.23)

Bu arada Fakülte Meclisi toplantılarına katılmayan öğretim üyelerine karşı alınan tedbirler ve Darülfünûn için yeni öğretim üyeleri yetiştirmek için yapılan çalışmalar bu dönemde Meclisi meşgul eden diğer bazı konulardır. Bunun yanında, müderrislerin/öğretim üyelerinin ne kadar maaş aldıkları, hangi dersin kaç saat okutulduğu ve başka bir çok husus hakkında, eserin Ekler kısmında tam metni verilen Meclis Zabıtlarından geniş bilgi edinmek mümkündür. (s.53-102)

1911 yılında yapılan düzenleme ile Darülfünûnun beş şubeye ayrılması, 1912-1913 seneleri arasında her şubede görev yapan öğretim elemanı ve eğitim görmekte olan öğrenci sayıları verilmektedir. II. Meşrutiyet döneminin serbest ortamında öğrenci örgütlenmelerinin durumu, I. Dünya Savaşı sırasında (1915-1918) Edebiyat Fakültesi'nde görev yapan Alman Öğretim Üyeleri ve 1915 yılında İnas Darülfünûnun kurulması ve kız öğrencilerin Darülfünûnda tedrisleri konusunda yaşanan gelişmeler, ayrıca bu bölümünde üzerinde durulan diğer konuları meydana getirmektedir. (s.24-27)

¹ Edebiyat Fakültesinin bölümlere ayrılmasının 1915-1916 ders yılından itibaren olduğu söylenmektedir. Bk. Cengiz Orhonlu, "Edebiyat Fakültesinin Kuruluş ve Gelişmesi (1901-1933) Hakkında Bazı Düşünceler", Cumhuriyetin 50. Yılına Armağan, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul, 1973, s.61. Eserde ise, 28 Mayıs 1912 tarihinde hazırlanan ders programı ile ilk bölümlere ayrılmaya teşebbüs edildiği görülmektedir. (bk., s. 21)

Üçüncü Bölümde Darülfünûnun ilmî ve idarî özerkliği hususunda yapılan çalışmalar ve bunu sağlayan 1919 Darülfünûn-i Osmanî Nizamnamesi hakkında bilgi verilmektedir. Bu Nizamnameye göre Darülfünûnun idarî teşkilatlanmasına değinilmiştir. (s.29-31) Mütareke ve İşgal döneminde Darülfünûn öğrenci ve hocalarının Milli Mücadele lehinde çalışmaları ile Edebiyat Fakültesi tarafından Mustafa Kemal'e fahrî müderrislik unvanı verilmesi bu bölümünde üzerinde durulan diğer konulardır. (s.32-33)

Kitabın Dördüncü Bölümünde ise Cumhuriyet'in ilanından hemen önce Darülfünûnun durumu ve Edebiyat Fakültesi Şubeleri hakkında bilgi verildikten sonra Cumhuriyet'in ilanından sonra Darülfünûn için yapılan düzenlemelerden bahs olunmaktadır. Bunlar arasında Darülfünûnun Osmanlı Harbiye Nezareti binasına nakli, TBMM tarafından 21 Nisan 1924 tarihinde Darülfünûna ilmî ve idarî özerkli verilmesi ve Bakanlar kurulunca Darülfünûn için bir talimatname hazırlanması sayılabilir. Öğrencilerin kurduğu bir takım dernekler ile yerli ve yabancı öğretim üyelerinden bahsedildikten sonra 1932-1933 yılında Darülfünûnda bulunan bölümler liste halinde verilmekte olup bundan sonra ise Cumhuriyet Hükümetinin İsviçre'den Prof. Albert Malche'yi getirterek Darülfünûn reforme edilmesi çalışmaları hakkında bilgi verilmektedir. Bundan sonra 1933'te Darülfünûn kapatılacak ve 1 Ağustos 1933 tarihi itibariyle Üniversite dönemi başlayacaktır. Prof. Malche başkanlığında teşkil olunan bir ıslahat komisyonunun raporu doğrultusunda Darülfünûna son şekli verilecek ve Disiplin adı altında yeni bölümler teşkil olunacaktır.

Maarif tarihimiz bakımından çok önemli bilgiler içeren bu eser, bu konuda çalışanlar için önemli bir kaynak niteliği taşımaktadır.

Metin Ünver

DÜZELTME / CORRIGENDA

Osmanlı Bilimi Araştırmaları'nın geçen sayısında (c.VI, Sayı 1, 2004) yayımladığımız "İslamda İlim ve Teknoloji" başlıklı sergi tanıtma yazısında, Frankfurt J.W.Goethe Üniversitesi Arap-İslam Bilimler Tarihi Enstitüsü'nün yayımlarında da bahsedilmişti. Bu tanıtma yazısında, adigeçen enstitünün direktörü Fuat Sezgin'in *Geschichte des Arabischen Schriftums* adlı eseri sehven bir "bibliyografya" olarak nitelendirilmiştir. Halbuki bu yayın, İslam bilim tarihini konu alan bir "tarih" kitabıdır. Yanlışlığı düzeltir, yazardan özür dileriz. F.Günergun (editör).